

ISSN: 1876-8830
URL: <http://www.journalsi.org>
Publisher: Uopen Journals, in cooperation
with Utrecht University of
Applied Sciences, Faculty of Society and Law
Copyright: this work has been published under a
Creative Commons Attribution-Noncommercial-No
Derivative Works 3.0 Netherlands License

Dr. Toby Witte is lector maatschappelijke zorg bij het
kenniscentrum Talentontwikkeling aan de Hogeschool
Rotterdam.

KOERSEN OP DE TOEKOMST: INNOVEER SOCIALE OPLEIDINGEN!

TOBY WITTE

Het sociale domein ondergaat door de transitie en transformatie (decentralisatie van zorg en welzijn naar de gemeenten) de komende paar jaar een drastische gedaantewisseling. De veranderingen beïnvloeden niet alleen het stelsel/systeem, maar vragen ook nieuwe competenties van sociale professionals (kennis, vaardigheden en attitude). Deze koerswijziging kan niet zonder effect blijven op de inhoud van de sociale opleidingen. De vraag rijst of de huidige sociale (hbo) opleidingen qua programma toekomstbestendig opleiden en of zij momenteel de juiste aankomende sociale professional afleveren. Duidelijk is, zo blijkt uit menig rapport, dat een grondige heroriëntatie noodzakelijk is.

Deze mening is ook het werkveld toegedaan. Kort door de bocht geformuleerd, oordeelt een groot aantal organisaties dat de sociale opleidingen achter de feiten aan lopen en te traag anticiperen op de kanteling die de welzijnszorgsector op zijn kop zet. Het is daarom interessant te weten hoe verschillende welzijnszorgorganisaties kijken naar de veranderingen en trends die gaande zijn, wat hun ervaringen zijn met pas afgestudeerde hbo'ers, op welke manier de sociale opleidingen zich verhouden tot de nieuwe praktijk en wat de belangrijkste opgaven en benodigde innovaties zijn om de plaatsvindende ontwikkelingen bij te benen.

TRENDS EN VERANDERINGEN

In de loop van 2013 en 2014 hebben onder andere het lectoraat Maatschappelijke Zorg en het Instituut voor Sociale Opleidingen, beide van de Hogeschool Rotterdam, gesprekken gevoerd met zo'n 29 lokaal, regionaal en zelfs landelijk opererende welzijns-, zorg- en jeugdinstituten, waarbij de vorenstaande vragen/onderwerpen aan de orde kwamen. Wat betreft de nabije toekomst en de trends komt een eensluidend beeld naar voren: de nadruk in het uitvoerend werk komt te liggen op preventie en zelfredzaamheid. Het gaat om het ondersteunen, revitaliseren en opbouwen van sociale netwerken (het verbinden met anderen), empowerment en activeren, oftewel mensen in beweging brengen. Er zal, verwacht men, sterk worden ingezet op het verstevigen van relationele verbanden: de samenleving is een weefsel van netwerken, waarin individuen zich moeten kunnen ontplooiën.

Door de vraaggerichte aanpak gaan bepaalde arrangementen in het sociale domein ingrijpend veranderen. De toekomst van het sociaal werk is flankerend en faciliterend en zal minder gericht zijn op helpen en activiteiten organiseren. De focus verschuift van risico-gedreven naar kans-gedreven werken en leren omgaan met diversiteit. Specialistische zorg zal naar verwachting afslanken en plaats gaan maken voor een geïntegreerde aanpak, waarin samenwerken en samenhang centraal staan. Tegelijkertijd zal binnen de welzijnszorgsector de concurrentie toenemen en dreigt "welzijn" het onderspit te delven, somberen sommige gesprekspartners.

KWALITEIT BEGINNEND PROFESSIONAL

Pas afgestudeerde werknemers, oordelen de geïnterviewde organisaties, denken – ondanks hun open houding, enthousiasme en energie – te categoriaal/doelgeroepgericht en niet integraal. Ze komen veelal binnen met een gedateerd concept: ze handelen te zeer vanuit een aanbodgerichte aanpak, in plaats van breed analyserend te kijken en handelen. In essentie komt het nieuwe werken neer op het analyseren en revitaliseren van netwerken, want daar speelt een deel van de sociale problematiek zich af. Van belang is verbanden te zien en te leggen met andere disciplines. Stevig in je schoenen staan, een ondernemende en zelfstandige houding en eropaf gaan, dat wordt vaak gemist. De meeste afgestudeerden willen vooral helpen/hulpverleners, maar daar gaat het primair niet meer om. De beginnend professional schiet te snel in de modus van het bieden van oplossingen (uit handen nemen), blijkt lastig om te kunnen gaan met conflicten en is vaak onvoldoende voorbereid op de heftigheid van bepaalde ernstige situaties: "de praktijk is soms een cultuurshock voor ze, sommigen komen voor het eerst van hun leven daadwerkelijk in aanraking

met lastige doelgroepen. Ze missen dan voldoende gesprekstechniek, hebben moeite met grenzen te stellen”.

Een terugkerend onderwerp in de gesprekken is dat pas afgestudeerden een zwak reflectief vermogen hebben: “ze denken het te weten en gaan te snel op de stoel van ‘deskundigheid’ zitten, terwijl het veelal een kwestie is van goed luisteren in plaats van theorie”. Tegelijkertijd realiseren vrijwel alle gesprekspartners zich terdege dat de meerderheid van de beginnende sociale professionals nog weinig levenservaring heeft. Ze hebben circa twee jaar nodig voordat ze stevig in hun schoenen staan. Echter, voor coaching “on the job” en bijscholing is binnen de meeste organisaties steeds minder tijd en geld beschikbaar. In het huidige tijdsgewricht is de verwachting dat pas afgestudeerden – ready made – direct zelfstandig aan de slag kunnen en flexibel zijn, ook omdat opdrachten een relatief korte looptijd hebben. Daar zijn aankomende sociale professionals doorgaans onvoldoende op voorbereid.

AANSLUITING OPLEIDING OP PRAKTIJK

De vorenstaande gebreken mogen gemakshalve niet enkel en alleen aan de beginnend werknemer worden toegeschreven: een en ander heeft nadrukkelijk van doen met het huidige opleidingsmodel en de aansluiting van de sociale opleidingen op de ontwikkelingen in het werkveld. Over het laatste zijn de praktijkpartners/organisaties over het algemeen minder gelukkig. Het langer handhaven van gescheiden opleidingen – SPH, Pedagogiek, CMV en MWD – achten zij onverstandig. “De wereld is niet zo gescheiden als de opleidingen nu zijn.” De huidige verkokerde sociaal-agogische en pedagogische opleidingen zijn te veel gericht op specifieke doelgroepen, met als gevolg dat studenten te instrumenteel en te vakmatig worden opgeleid voor één sector of doelgroep. Doelgroepen lopen in de praktijk in elkaar over. Het is verstandig met de opleidingen meer gezamenlijk te beginnen of zelfs te kiezen voor één opleiding sociaal werk.

De gesprekspartners zijn van mening dat een fors aantal opleidingen traag en moeizaam anticipeert op de transitie en transformatie van het sociale domein. Opleiden is ook vooruit denken. “Ga meer denken over wat de samenleving over 5 jaar nodig heeft. Het huidige onderwijs is dan mogelijk voor 50% achterhaald. Hoe maak je je kennis productief, voor wie en met welke inzet?” De opleidingen moeten hoog tempo maken om aan te sluiten bij het snel veranderende werkveld. Dit betekent dat hbo-docenten op de hoogte behoren te zijn van actuele vraagstukken en trends, om daarop in hun onderwijs in te kunnen spelen. Dat is lang niet altijd het geval. De behoefte aan meer kruisbestuiving en het verkleinen van de afstand tussen hoger

KOERSEN OP DE TOEKOMST: INNOVEER SOCIALE OPLEIDINGEN!

beroepsonderwijs (studenten, docenten) en praktijk (welzijn, zorg, scholen) wordt sterk gevoeld. Het gaat erom de sociale opleidingen en de praktijk op een hoger niveau te krijgen en te leren hoe professionaliteit op een andere manier kan worden ingezet.

GENERALISTISCH OF SPECIALISTISCH?

De discussie over generalist/specialist brengt op zich niets nieuws mee, het is een schijntegenstelling. Echter, een meer generale insteek is onontbeerlijk in het werk, evenals een stevige nadruk op resultaatgerichtheid. In de kern moet een sociale professional zich tot andere specialismen kunnen verhouden en integraal kunnen denken. Het generalist zijn is gewoon een verplichte basishouding. Dit vergt van de persoon in kwestie een conceptueel denkvermogen waarmee afwegingen worden gemaakt, in plaats van alleen instrumenteel handelen. Integraliteit behoort de methodische basis te zijn van het sociaal werk. Een algemene integrale basisvorming is, aldus de geïnterviewde organisaties, van doorslaggevend belang, waar levensfasen vervolgens op gestapeld kunnen worden. Een (aankomende) sociale professional moet verstand hebben van alle domeinen en bijvoorbeeld niet uitsluitend van jeugd. "Specialisme zou moeten worden geherdefinieerd vanuit leefwerelden en werkvelden en minder of niet vanuit doelgroepen", melden enkele gesprekspartners. Centraal moet hoe dan ook het vakmanschap staan: breed kunnen kijken naar de vraagkant en dus ook buiten het eigen vakgebied – en daartussen – verbindingen leggen.

Een zorg die wordt uitgesproken is, of alle huidige en op stapel staande uitstroomprofielen – zoals jeugd(zorg)werk, ggz, ouderen, licht verstandelijk beperkten, integraal sociaal werk, vrij profiel enzovoort – in de toekomst daadwerkelijk nodig zijn. Sommige profielen schieten in specialisme ver door. Niet altijd is duidelijk wat de veronderstelde meerwaarde is, zo wordt enigszins verontrust opgemerkt. Twee tot hooguit drie speciale uitstroomprofielen vinden de gesprekspartners meer dan voldoende: "anders keert via de 'achterdeur' de verkokering terug en worden de oude opleidingen min of meer onder een andere naam voortgezet".

BOODSCHAP

De boodschap die de gesprekspartners meegeven voor het vernieuwen van de huidige sociale opleidingen, is de student meer te bekwamen in het zelfstandig en actief ondernemen. Er zijn "multifunctionele" aanpakkers nodig, die proactief en projectmatig kunnen werken met groepen, vrijwilligers en bewoners en die vernieuwende verbindingen weten te maken met netwerken en andere disciplines. Leren omgaan met de continue dynamiek in het veld en met onzekerheid,

behoort een wezenlijk bestanddeel van de opleiding te zijn. Evenals het besef hebben dat het sociale werk plaatsvindt in een turbulente maatschappelijke en politieke context. Immers, het werk verandert door de context en veelal niet door de cliënt. Daartoe is het nodig dat aankomende en zittende sociale professionals basiskennis en enig verstand hebben van hoe subsidie- en aanbestedingsprocedures lopen binnen de gemeenten, hoe de (lokale) overheid werkt en hoe het beleid tot stand komt. De essentie is professionele "overbruggers" op te leiden met de nadruk op zelfsturing en verbindingen leggen (wijkteams en wijknetwerk). Om een moderne, up-to-date opleiding te zijn en te blijven zouden docenten, veel meer dan nu het geval is, ingezet moeten worden als werkbegeleider of projectbegeleider van studenten in de praktijk van een instelling, door middel van "communities of practice", oftewel integratie van praktijkleren en theorie. Dat is scholing voor de docent en heeft invloed op de actualiteit van het onderwijs. Creëer ook experimenteerimte in het curriculum. Het onderwijs is te zeer ingekapseld in een star, bureaucratisch spinnenweb: benoem innovaties op de grenzen van de regels.

Anders gezegd: onderwijsprogramma's en didactiek sturen te weinig op nieuwe ontwikkelingen. Een opgave is die ontwikkelingen in het sociale domein kritisch – "waaï niet met alle winden mee" – te volgen, te analyseren en vervolgens te vertalen naar de opleiding. "Het is een groot doorlopend innovatietraject. Durf een nieuwe beroepsidentiteit te ontwikkelen, stem het beroepsprofiel af op wat onder andere in het werkveld gebeurt. Expliciteer de kernwaarden van het sociale werk", luidt de boodschap vanuit het veld.